

International Journal of Languages' Education and Teaching
Volume 6, Issue 4, December 2018, p. 230-243

Received	Reviewed	Published	Doi Number
05.10.2018	20.11.2018	30.12.2018	10.18298/ijlet.3176

**An Evaluation on the Features of Usage of the Functional Phonology
in Turkish Textbooks for Foreigners**

*Hatice PARLAK*¹

ABSTRACT

The understanding brought in by structuralists that language is a wholistic interwoven system is vital within the phonological, morphological and syntactic perspectives of it. Sounds, that constitute the first step of teaching languages, have been profoundly examined by structuralists. Linguists who are interested in functional phonology which examines sounds in a language have tried to determine the minimal unit with capability of distinguishing the meaning between at least two words. The conception of phoneme that is the basic unit of the phonological level of language constitute axis of their thoughts. The using of the functional phonology' detections, while the language is taught, make it easier for comprehension of sound system of target language. Even though conception of sound and sound system are universal phoneme is abstract and every language has its own phonemes. In other words every language has its own sound system and equivalent of a sound couldn't be finding in another language or same sound can be indicated with different symbols. In this study, textbooks prepared for foreigners to teach Turkish will be examined. It will be tried to determine how the phonology is taught, what kind of activities are given, whether the used of functional phonetics in this textbooks. In this study document analysis and the model of document compilation in the qualitative research technique have been used. Previous studies on the subject and textbooks prepared in order to teach Turkish to foreigners have been examined and evaluated and their common points have been determined. The datas have analysed by using descriptive analysis and content analysis technique.

Key Words: Teaching language, functional phonology, phonem, teaching Turkish.

**Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitaplarında Görevsel Sesbilimin Kullanım
Özellikleri Üzerine Bir Değerlendirme**

ÖZET

Yapısalcılar ile dilimize kazandırılan "dil bir dizgedir" anlayışı, dilin fonolojik, morfolojik ve sentaktik incelemelerinde önemli bir rol üstlenmektedir. Dil öğretiminin ilk basamağını teşkil eden ses, yapısalcılarla birlikte derinlemesine incelenmiş ve görevsel sesbilimle ilgilenen dilbilimciler, dildeki anlam ayırıcı en küçük öğeleri tespit etmeye çalışmışlardır. Fonolojik seviyede dilin temel birimi olan fonem kavramı, görevsel sesbilimle ilgilenenlerin düşüncelerinin ana eksenini oluşturmaktadır. Görevsel sesbilimin tespitlerinin dil öğretilirken kullanılması hedef dilin ses sisteminin kavranmasını kolaylaştıracaktır. Her ne kadar dizge ve ses kavramı evrensel olsa da sesbirimler soyuttur ve her dil kendine özgü sesbirimlere sahiptir. Başka bir deyişle her dilin bir ses dizgesi vardır ve her dilde her sesin karşılığı bulunmayabilir veya aynı sesler farklı sembollerle gösterilebilir. Bu çalışmada yabancılar için Türkçe öğretmek üzere hazırlanan *Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe, İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı, Yeni Hitit ve Yedi İklim* adlı ders kitapları incelenecek, sesbilgisinin nasıl öğretildiği, sesbilgisinde nasıl bir sıra takip edildiği, konuların ne tür etkinliklerle verildiği, görevsel sesbiliminin yabancılar için Türkçe öğretimi sırasında kullanılıp kullanılmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. Bu çalışmada nitel araştırma yöntemine göre "belge tahlili" ile "belgesel kaynak derlemesi" modeli kullanılmıştır. Konuyla ilgili daha önce yapılmış araştırmalar ve yabancılar için Türkçe öğretmek üzere hazırlanmış ders kitapları incelenip değerlendirilmiş ve ortak noktaları tespit edilmeye çalışılmıştır. Veriler, "betimsel analiz" ve "içerik analizi" tekniğinden faydalanılarak çözümlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Dil öğretimi, görevsel sesbilim, sesbirim, Türkçenin öğretimi

¹ Dr. Öğretim Görevlisi, Gazi Üniversitesi TÖMER, hparlak@gazi.edu.tr , h_parlak@yahoo.com

1. Giriş

Dil öğretiminin ilk basamağını ses teşkil eder. Türkiye’de Türkçe öğrenen yabancı öğrenciler özellikle yazma ve konuşma becerisinde güçlük yaşamaktadır. Gerek yabancılara Türkçe öğretimi sırasında öğrencilerin yaşadığı güçlükleri tespit eden araştırmacıların makaleleri, gerekse de kişisel deneyimimiz, öğrencilerin sözcüklerin yazımındaki hatalarının özellikle bazı sesleri algılamakta güçlük yaşamalarından kaynaklandığını ortaya koymaktadır. Başkan (2006: 95) bir dilin seslerini çıkarma ve ses özelliklerini belirtme işinin dil öğretiminin en zor bölümü olduğunu dile getirmektedir. Konuşma, kasların çalışmasına bağlı fizyo-anatomik bir süreçtir. Dünyadaki tüm bebekler ilk aylarda benzer sesleri çıkarırlar ve teorik olarak çıkarabilecekleri farklı ses sayısı sonsuzdur. Zamanla bu bebekler dillerindeki anlam ayıran sesleri çıkarmaya başlarlar ve sesbirim olmayan seslere karşı duyarlılıkları azalır. Bu nedenle belli bir yaştan sonra yabancı dil öğrenilirken yabancı seslerin fark edilmesinde güçlük yaşanır. (Huber 2008:129; Aktaran: Demir 2011) Öğrencilerin özellikle yazma ve konuşma becerisinde yaptıkları yanlışların bir kısmı, onların ana dillerinin ses dizgesinden ve sesbirimlerinden kaynaklanmaktadır. Dilin seslerinin ve ses dizgesinin doğru kavranamaması, eklemeli bir yapıya sahip olan Türkçenin biçimbilgisinin ve sözdiziminin de kavranmasını zorlaştırır. Temelde seslerin yatay ekseninde dizimi ile anlamlı birimlerin oluşmasını sağlayan dil, sesbilimsel, biçimbilimsel ve sözdizimsel olmak üzere hiyerarşik bir yapı oluşturur. (Çernigovskaya ve Öksüz 2010) Yani anlamlı birimleri şekillendiren morfolojik, leksikal ve sentaktik dizim, ses dizimi temelinde şekillenir. Ses, bir dilin temel birimidir ve sesin olmadığı yerde dil de yoktur.

Yabancılara dil öğretmek amacıyla geliştirilen yöntemler, ses bilgisine verdikleri önem açısından değerlendirildiğinde kullanılan yöntemlere göre ses bilgisinin ağırlık derecesinin değiştiği görülmektedir. Okuma alıştırmalarına odaklanan, konuşma diline önem vermeyen ve dilbilgisi kurallarının ezberlenmesi üzerine kurulan Dilbilgisi-Çeviri Yönteminde, ses bilgisi üzerinde hiç durulmamıştır. Ses bilgisi, dil öğretiminde Doğrudan Öğretim Yönteminin kullanılması ile ön plana çıkmıştır. Hedef dili, ana dile başvurmadan konuşturabilmeyi amaçlayan bu yöntemde, hedef dilin sesletimini doğru yapabilmek için yinelemelere ve dinleme alıştırmalarına büyük bir yer verilmiştir. Aynı şekilde dil öğretiminde konuşma dilini ön plana çıkaran İşitsel-Dilsel Yöntemde “alışkanlık” ve “özdevinim” kavramları önem kazanmıştır. Bu yaklaşımda örnek tümcelerinin yoğun ve sözlü olarak yinelenmesine ve dilsel biçimlerin dizgeli bir biçimde işlenip ezberlenmesi yöntemine başvurulmuştur. Amaç, yinelemeyle hedef dil öğrenirlerinin dil alışkanlığı edinmelerini sağlamaktır. Gündelik yaşam durumları içinde konuşmayı ve iletişimde bulunmayı amaçlayan Görsel-İşitsel Yapı-Bütünsel Yöntemde, sesbilgisel alfabe kullanılarak seslerin yazıya geçirilmesi, öğrenenin tanıdığı ve ürettiği sesleri kullanmasını sağlamak amacıyla uygulanmıştır. Bu yöntemde hedef dili öğrenen birey, hedef dilin seslerini kendi dilinin seslerinden ayırt etmeyi ve bu yeni dilin seslerini de birbirinden ayırt etmeyi öğrenmelidir. Bu öğrenme ancak, sesbilgisel yöntemlerin uygulanması sayesinde, sıkı ve özenli dinleme ve eklemleme alıştırmalarıyla sağlanabilir. (Korkut ve Ayırır 2016: 51) Dil öğretiminin yapay örneklerden ziyade gerçek yaşama yaklaştırıldığı ve dilin iletişim kurmak için kullanıldığı İletişimsel Yöntemde, ses bilgisi ve sesbilime, sesletim sorunlarının iletişime ket vurduğunun düşünülmesinden dolayı fazla yer verilmez. Ancak anlaşılabilir bir sesletimin sözlü iletişimin gerekli bir bileşeni olduğu düşünüldüğü için sesbirimlerin öğretilmesiyle de ilgilenilmeye başlanmıştır. Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni ile ortaya çıkan ve İletişimsel Yöntemi tümüyle devam ettirmekle birlikte buna yeni bakış açıları ve görev kavramını ekleyen Eylem Odaklı Yaklaşımda, sözlü anlatım

durumunda ses malzemesinin doğal konuşucularınkine benzer bir biçimde kullanılmasına dayalı bir beceri hedeflenir (AOBM 2009: 15). Belirli metotları kullanmayı gerektiren dil öğretimi, ders kitaplarının veya öğretmenin seçtiği yöntemlere göre ses bilgisini ön plana çıkarmakta veya geri plana atmaktadır. Günümüzde dil öğretiminde esas alınan Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metninde ön plana çıkan yöntem "Eylem Odaklı Yaklaşım"dır.

Yabancılar için hazırlanan Türkçe Öğretim Setleri, Diller İçin Avrupa Ortak Başvuru Metni esas alınarak hazırlandığı için öncelikle bu metnin ses bilgisi ve sesbilim konusuna nasıl yaklaştığını bilmek gerekir. İletişimi merkeze alan AOBM, sesletimi yabancı dil öğretiminin temel bir ögesi olarak görmez. Bu metinde altı dil düzeyine göre yeni bir sesbilimsel dizge tanımlanır (AOBM 2009: 92). A1 düzeyinde tanımlanan sesbilimsel dizge şu şekildedir: Bu düzeyde öğrenilmiş ve ezberlenmiş çok sınırlı sayıda sözcük ve kalıpların sesletimi, öğrenenin/kullanıcının dil grubundan olan konuşucularla iletişim kurmaya alışık anadil konuşucuları tarafından belli bir çaba gösterilerek anlaşılabilir. AOBM'de sesbilim becerisinin algılama ve üretim bilgisi ve yetisi gerektirdiği belirtildikten sonra, genel sesbilgisel farkındalık ve beceriler bölümünde dil öğrenirlerinin özellikle yetişkinlerin;

- *Yabancı sesleri ve büriün kalıplarını ayırt etme ve üretme;*
- *Yabancı ses dizilerini algılama ve öğrenme;*
- *Bir dinleyici olarak kesintisiz bir ses dizgesini anlamlı yapılandırılmış sesbirimsel ögelere dönüştürme (örneğin, farklı ve anlamlı parçaları bölümlenme);*
- *Yeni dil öğrenimine uygulanabilecek ses algılama ve üretim süreçlerini anlama/kullanabilme;*

becerisinin yeni dili sesletme yeteneklerine yardımcı olduğunu fark edecekleri kaydedilmiştir (AOBM 2009: 102).

AOBM'deki açıklamalardan hareketle sesbilim becerisinin istenen noktaya gelmesinde yabancılar Türkçe öğretmek üzere hazırlanan kitaplarda yer alan etkinliklerin yeterli olup olmadığı değerlendirilmelidir. Sesbilimdeki verilerin dil öğretimini kolaylaştıracak tarzda ders kitaplarında uygun anlatım ve etkinliklerle verilmesi, öğrencilerin hedef dili daha sağlam temellere oturtmalarını sağlar. Yabancılar Türkçe öğretim setleri incelendiğinde genel olarak sesletim alıştırmalarının ya çok az yer aldığı veya alfabe öğretiminden ileri gidemediği gözlemlenmiştir. Bu noktada sesbilimin ne olduğu ve neyi incelediğinin bilinmesi gerekir. Anlamlı olmayan, başka bir deyişle anlam ile doğrudan ilişkisi bulunmayan ve sesbirim adı verilen birimlerle ilgilenen sesbilimin amacı, sesbirimlerin her dilde düzenleniş kurallarını ortaya çıkarmaktır. Sesbilimi ilgilendiren şey, belli bir dilin seçtiği sesbirimlerin, bu dilin dizgesi içinde nasıl düzenlendikleri ve daha sonra bir sözcenin oluşumunda nasıl bir araya geldikleridir. Bir dildeki seslerin dizge olarak nasıl düzenlendiğini inceleyen görevsel ses bilgisinin uğraş alanı ses biçimlerinin dillerin dizgesi içindeki yerini betimlemektir (Korkut ve Ayırır 2016: 42).

Dili, anlamsal bir içerikle sessel bir anlatımı kapsayan birimlere (anlambirimlere) ayrıştırılmasını sağlayan bir bildirişim aracı olarak tanımlayan Vardar (1998a) dilin, öz nitelikleri bir dilden öbür dile değişen ayırıcı ve ardışık birimler şeklinde eklenildiğini ifade etmektedir. Bir doğal dilde, ses sayısının genellikle 20-40 arasında olduğu ortaya konulmuştur. (Ögeyik, 2008) Fiziksel bir olgu olan ve işitme organlarının algıladığı titreşimler olarak tanımlanan ses, bir ses dizgesi içerisinde yer alarak ait olduğu dilde gösterenlerin oluşturulmasını sağlar. Her dilin sesleri arasında ayrılıklar vardır. Ses dizgesinin temel birimleri ses, sesbirim ve altsesbirim olmak üzere üç kategoriye ayrılabilir. Sesbirim,

sözcükleri oluşturan, anlam ayırt edici konuşma sesidir. Sesbirim, tek başına anlamı olmayan, yalnızca göstergeleri birbirinden ayırıcı nitelik taşıyan, kesintili, bildirişim açısından işlevsel özellikli, karşıtlık bağıntılarıyla belirlenen bir birimdir (Vardar, 1998b: 178). Dillerde hatta diyalektlerde başlangıç ve bitişleri farklı olabilen yani evrensel nitelik göstermeyen sesbirimler genellikle ikili rakamlarla ifade edilir. Sesbirim, dillerarası bir birim değildir. (Hockett 1955; Aktaran: Demircan, 1978: 33) Dillerde düzenlemeleri kendilerine özgü olan sesbirimlerin anlam ayırt edici özelliği olmayan ancak tamamlayıcı dağılımda bulunabilen üyeleri altsesbirim olarak adlandırılır ve altbirimlerin sayısı, -bir sesbirimin birkaç altsesbirimi olacağı için- sesbirimlerden daha fazladır. (Eker 2007: 25) Sesbirim soyut bir birimdir. Her çevrede kullanılan üyesinin ayırıcı özelliklere ek olarak, ayrıca çevresel özellikleri de bulunur. Bu özellikler, sesletme açısından zorunlu olan ve birden çok sesi örten bürünsel özelliklerdir. (Demircan 1978: 47).

Yabancılara Türkçe öğretiminde, dilin ses yönünü ele alarak anlam ayırıcı özellikleri belirleyen (Aksan 2005: 71) ve bir dilin ses dizgesini araştıran görevsel sesbilimin (Ergenç, 1989: 6) verilerinin -tek bir sesin değişmesiyle farklı anlamlar meydana getiren en küçük sözcük çiftlerinin- kullanımı yabancılarda ses farkındalığı oluşturulmasını sağlamada, başka bir deyişle Türkçeyi öğrenmelerini kolaylaştırmada oldukça önemli bir görev üstlenir.

2. Amaç

Bir dilin öğretimindeki temel hedef, bireyin öğretilen dilde iletişim kurabilme becerisi kazanmasını sağlamaktır. Bireyler hedef dilde bir mesajı iletebilmek için zihinlerinde pek çok işlem yaparlar. Sesbilgisi, dilin sözdizimi, anlam ve kullanım bileşenleri ile koşut bir şekilde çalışmaktadır. Sesbilgisi düzleminin görevi, zihinde tasarlanan cümleleri konuşma üretimine dönüştürmek üzere sesbilim düzlemine göndermektir. Yabancıların bir dili öğrenmesi ile ana dil konuşucularının bir dili edinmesi farklılık arz eder. Anadilinde belli dil parçalarını duyan bir çocuk doğuştan gelen dil öğrenme yeteneğini kullanarak belli bir süre sonra anadilinin özel ve kişisel dilbilgisini edinmekte, bu bilgiyi kullanarak bilimsel bakımdan doğru ve bağlama uygun tümceler oluşturabilmektedir. Bu zihinsel süreçte çocuk öncelikle duyulan sözlü metinleri doğru algılama, sözlü metinlerdeki tümceler yapılarını ve nasıl üretildiklerini doğru çözümlenme son olarak da ürettiği tümceler dile uygunluğunu doğru olarak saptama işini yapabilmektedir. (Demircan 1978: 85) Anadilinin seslerini sosyal bağlamda kazanan ve zihninde anadiline ve kültürüne ait bir sözlükçe oluşturan birey, ana diline ait bu sözlükçeyi zaman içinde aşamalı olarak geliştirir. Yabancılar, başlangıç düzeyinde A1 175 saat, A2 175 saat olmak üzere toplam 350 saat ders almaktadır. Çocukların belirli bir süreçte kazandıkları dilsel becerinin ve ses farkındalığının, hedef dille hiç karşılaşmayan bireylerde kısa bir sürede oluşması beklenemez. Bu çalışmanın amacı Yabancılar Türkçe öğretmek üzere hazırlanan ders kitaplarında ses ile ilgili konuların nasıl ve ne tür etkinlikler içerisinde verildiğini tespit etmek, öğrencilerin gerek yazma becerisinde gerekse konuşma becerisinde yaptıkları yanlışların düzeltilmesi için görevsel sesbiliminden faydalanmanın gerekliliğini ortaya koymaktır.

3. Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma yöntemine göre "belge tahlili" ile "belgesel kaynak" derlemesi modeli kullanılmıştır. Çalışmanın verileri; Gazi Üniversitesi *Yabancılar İçin Türkçe(GYT)*, İstanbul *Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı(İYT)*, Ankara Üniversitesi *TÖMER Yeni Hitit(YH)*, Yunus Emre Enstitüsü *Yedi İklim(Yİ)* ders kitaplarından toplanmıştır. Ses bilgisine yönelik olarak toplanan veriler, konuların

verilme sırası, verilme şekli ve ne tür etkinlikler içerisinde yer aldığı yönünden incelenmiştir. Bu kitaplarda görevsel sesbilimine yönelik etkinlikler bulunup bulunmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Elde edilen veriler içerik analizi ve betimsel analiz tekniğinden faydalanılarak çözümlenmiştir.

4. Veriler ve Değerlendirme

4.1. Seslerin verilme şekli

Aşamalı bir sıra takip eden dil öğretiminde ses, dile ait diğer yapıların anlaşılmasının ön koşuludur. Bir dil sesler aracılığıyla konuşulur. Anadillilere Türkçe öğretimi ve yabancılara Türkçe öğretimi birbirinden farklıdır. Yabancılara Türkçe öğretilirken yazı dili esas alındığı için dil öğretiminde harflerin ön plana çıktığı görülmektedir. *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı* beceri odaklı olarak okuma, dil bilgisi, dinleme, yazma, konuşma bölümlerine ayrılarak hazırlandığı için A1 ders kitabında, Türkçe alfabe harf kavramından yola çıkılarak kitabın dil bilgisi bölümünde ele alınmıştır. Üç aşamalı olarak ve tablolar şeklinde verilen harflerin birinci tabloda sırasıyla büyük ve küçük harfle gösterimleri, ikinci tabloda ünlü ve ünsüzler, son tabloda ise harflerin söyleniş şekli verilmiştir. Yunus Emre Enstitüsü tarafından hazırlan *Yedi İklim* Türkçe setinde alfabe sadece bir etkinlik içerisinde verilmiştir. Kitapta bunun dışında alfabe ile ilgili bir etkinlik veya uygulama bulunmamaktadır. Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından hazırlanan *Yeni Hitit* setinde ise kitabın ilk konusu olarak Türkçe alfabenin tanıtımı yapılmıştır. İlk olarak harflerin büyük ve küçük harf olarak yazım şekilleri daha sonra harflerin okunuşları bir tablo içerisinde verilmiş, ünlüler iki sütuna ayrılarak kalın ünlüler ve ince ünlüler şeklinde ele alınmış, ayrı bir sütunda da ünsüz harfler gösterilmiştir. *Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe A1* ders kitabının sonunda sadece bir tablo içinde alfabe verilmiştir. Bu durum Gazi Üniversitesi TÖMER'in Türkçe öğretim seti içerisinde bir de dil bilgisi kitabının bulunmasından kaynaklanmaktadır. Ses bilgisinin dil bilgisi kitabında verilme şekli şu şekildedir: Kitabın ilk bölümü geleneksel dil bilgisi kitaplarında olduğu gibi ses bilgisine ayrılmıştır. İlk olarak aynı tabloda, üç ayrı sütunda alfabedeki seslerin büyük, küçük şekilleri ve telaffuz şekli verilmiştir. Ayrı bir tabloda harfler örnek bir kelime ve fotoğrafıyla birlikte sunulmuştur. Alfabeden sonra ünlüler, ünsüzler ayrı ayrı tablolarda örnek kelimelerle birlikte verilmiştir. Ayrıca Türkçenin hece yapısı, ünlü, ünsüz uyumu, ünsüz yumuşaması da bu bölümde yer almaktadır.

İşcan (2007: 3) dil öğretiminde harf teriminin yeri olmadığını savunmaktadır. Araştırmacıya göre dilde temel birim sestir, harf diye bir birim söz konusu değildir. Sesleri çeşitlendirip belirtirken harf terimi asla kullanılmamalıdır. Eker (2007)'in de belirttiği gibi konuşma seslerinin tümünü temsil edebilen ideal bir yazı dizgesi yoktur. Temsili olmayan seslerin ayırt edilmesi ise oldukça zordur. Başkan (2006: 95) yabancı dil öğrenen birinin hedef dilin seslerini genellikle yazıdan öğrendiği için, bir dilin imlası veya seslerin harflerle gösteriliş biçiminin de kendi başına bir değer kazandığını ifade etmektedir. Demircan (1978: 55), Türkiye Türkçesi Abecesi'nin tümüyle sesbirimsel değil, köklerdeki sesbirimlere dayalı sesçil (yani fonetik) bir abece olduğunu ifade etmektedir. Demircan'a (1978: 56) göre "ses" konuşma dili ile ilgili bir terimdir. "Harf", her ne kadar yazı diliyle ilgili bir terim olarak görülüyorsa da, yazı diliyle ilgili olmayıp yazımla ilgili bir terimdir. Yazım yalnızca sesçil yazım ya da abeceyle ilgili bir bilgi dalı değildir. Türkçe dâhil hangi dilin fonetiği veya fonolojisi anlatılırsa anlatılsın işe öncelikle fonem teorisinin kavratılmasıyla başlanması gerekir diyen Demirci (2011), fonemin, genel anlamda insana ait olan konuşmanın ve bilimsel anlamda fonolojinin en küçük birimi olduğunu ifade etmektedir. Alfabetik yazı dizgesinin ilkesi sözlü kodun sesbirimlerini yazıbirimlerle yeniden sunmaktır. (Billieres 2005; Aktaran: Korkut ve Ayırır 2016: 44) Alfabetik dizgesi olan dillerin

yazıbilimsel-sesbilimsel uzlaşmaları dilden dile değişiklik gösterir. Örneğin Almanca, İtalyanca veya İspanyolca gibi dillerin sesbilimsel dizgeyi oldukça sadık biçimde yansıtması nedeniyle, yüzeysel bir yazısı vardır. Buna karşılık İngilizce ve Fransızcanın yazı dizgeleri, dili sesbilimsel, biçimbilgisel ve sözdizimsel düzeylerde temsil ettikleri için derin ve muğlaktır (Billieres 2005; Aktaran: Korkut ve Ayırır 2016: 44).

Her dilin işitme duyusunu harekete geçiren sessel bir gerçekleşmeyle sunulan bir sözlü kodu, ayrıca görme duyusunu harekete geçiren yazısal bir gerçekleşmeyle sunulan bir yazılı veya çizgisel kodu vardır. (Riegel, Pellat ve Rioul 2011: 52; Aktaran: Korkut ve Ayırır 2016: 44) Gemalmaz (1980: 4-5) fonemlerin sınırlı ve tespit edilebilir sayıda soyut ögeler olduğunu belirtmektedir. Ancak Türkçedeki sesbirimlerle ilgili yapılan çalışmalarda sesbirimlerin sayısı ile ilgili farklılıklar bulunmaktadır. Banguoğlu, 10 kısa ünlü, 21 ünsüzden söz eder (1990: 40). Kononov'a göre Türkçenin 8 kısa, 3 uzun ünlüsü; g, k, l seslerinin öndamaksıl ve artdamaksıl biçimleriyle 24 ünsüzü olmak üzere toplam 35 sesbirimi vardır (Tekin 1959). Swift'e göre Türkçede 42 sesbirim vardır. Bunlar ünlü, ünsüz ve parçalarüstü sesbirimler başlıkları altında toplanmıştır. Bu sesbirimlerin 8 kısa ünlü sesbirim, 1 ünlü uzunluğu, 24 ünsüz sesbirim, 4 yükseklik/tonlama sesbirim, 3 kavşak sesbirim, 1 vurgu sesbirimidir (1963: 5). Hulst & De Weijer Türkçenin sesbirim envanterinde 8 ünlü yer aldığı; ancak, Arapça, Farsça kökenli ödünçlemelerde 4 uzun ünlü ve ğ'nin düşmesinden kaynaklanan uzunlukların da bulunduğu görüşündedir. Hulst & De Weijer(1991: 11-13). k, g, l sesbirimlerinin ikişer altsesbirimlerinin bulunduğunu, bu altsesbirimlerin de komşu ünlülerin art ya da ön oluşuna bağlı olarak tamamlayıcı dağılım içinde yer aldığını belirtir. Ergin(1993: 38), Türkçenin 8'i ünlü, 25'i ünsüz olmak üzere toplam otuz üç sesini çeviriyazı alfabetiyle gösterir Ergin'in listesinde /y/, /q/dan başka bazı Anadolu ağızlarındaki ve tarihi metinlerdeki x ve /ñ/ de yer alır. Lewis ise Türkçenin yazım ve ses dizgesini bilindiği şekliyle ele alır (1986: 1-24). Alıntı sözcüklerde <h>nin söylenişte yitirilmesiyle, iç ve son seste <ğ>'nin söylenişte kaybolmasıyla uzayan ünlüler bulunduğunu ve bu nedenle Türkçedeki 8 kısa ünlü sesbirimin uzun türlerinin de bulunduğunu ifade eden; <ğ> ünsüzünün Türkçede önemli bir işlevi olmasına karşın ses niteliği taşımadığı için sesbirim tablosunda yer vermeyen Ergenç(1989: 14, 28), Türkçede yirmi ünsüz sesbirim olduğunu söylemektedir. Kornfilt, Türkçede 8 sesbirimsel kısa ünlü olduğunu, bu ünlülerin telafi uzunluğuna bağlı olarak uzayabildiğini; sesbirimsel uzunlukların ise ancak ödünç sözlerde görüldüğünü söyler. Türkçenin ünlülerinin ağız ünlüsü olduğunu, az sayıda sözde telafi genizsilliği bulunduğunu bildiren Kornfilt, 20 ünsüzün özelliklerini sıraladıktan sonra ğ'nin ortografide yer aldığını, söylenmemekle birlikte telafi uzunluğu gibi belirli sesbilgisel etkiler yarattığını belirtir (1997: 489). Aksan'a göre (1998: 26, 36) Türkçede 8 temel ünlü, 23 temel ünsüz vardır. Özsoy(2004: 13; Aktaran: Eker 2007) da aynı şekilde, Türkçede 8 temel ünlü, 23 ünsüz sesbirim bulunduğunu görüşündedir.

İdeal olarak tek bir sesbirimin tek bir yazıbirime denk gelmesi, tersi durumda da bir yazıbirimin bir tek sesbirimi karşılması gerekir. (Riegel, Pellat ve Rioul, 2011: 57; Aktaran: Korkut ve Ayırır, 2016: 44) Türkçede bir sesbirimin bir yazıbirime karşılık gelmesi alfabetik dizgeyi yani harflerden yola çıkarak öğretimi mantıklı hâle getirir. Birçok araştırmacı Türkçenin sesbirimlerini her ne kadar farklı sayılarda verse de yabancılara Türkçe öğretiminde daha somut bir yaklaşımın uygulanması gerekir. Amaç hedef dilin öğretilmesi olduğu için yazıbirimlerden yani alfabetik dizgeden yola çıkılması gerekir. Farklı dil yapılarına ve ses dizgelerine sahip olan yabancı öğrencilerin Türkçeye özgü sesleri algılamakta zorlandıkları birçok araştırmacı tarafından ortaya konmuştur. Alfabede yer alan ç, ğ, ı, ö, ş, ü sesleri Türkçeye özgüdür. (Yağcı 2017: 192) Kendi dillerinde bulunmayan bu sesler öğrenciler

tarafından ayırma yapılamamış sinirsel aktivite olarak kaydedilir. Farklı sesleri ayırt edebilme sinir sistemindeki bağlantılarla gerçekleşir, beyin anadilinde bulunmayan bir sesle karşılaştığında onu kendi dilinde bulunan benzer bir sesle eşleştirir. Karababa (2009: 273)'nın da belirttiği gibi ana dili Japonca olan bir öğrencinin "r" sesi ile "l" sesi arasındaki ayrımı fark etmesi, Japonca'da "l" sesi olmadığı için çok zordur. Bunun için bir Japon gerek konuşma dilinde gerekse yazı dilinde "l" sesi yerine "r" sesini kullanabilir. Yabancılar Türkçeyi öğrenirken kendi dillerinde bulunmayan bu sesleri işitsel olarak algılamakta ve telaffuz etmekte güçlük yaşarlar. Örneğin Türkçedeki "b" sesi Rusça "v" sesini, "p" sesi "r" sesini, "c" sesi "s" sesini, "y" sesi ise "u" sesini karşılamaktadır. Bahsi geçen bu sembolik benzerlikler öğrencilerin kafalarını karıştırmakta ve öğrencilerin çok sık hata yapmalarına sebep olmaktadır. (Yağcı 2017: 193)

Yabancılar Türkçe öğretmek üzere hazırlanan (İYT, YH, YD, GYT) ders kitaplarında Türkçeye özgü bu seslere -ç, ğ, ı, ö, ş, ü- odaklanma, bu seslerin sesbirim olarak ele alındığı örnekler bulunmamaktadır. Sesbilimin bir görevi de bir dilin sesbirimlerini, birbirleriyle karşılaştırarak yani bu sesbirimleri dizgeli olarak yapılandırıp betimlemektir. Bir dizgeyi oluşturan her birim, diğer birimlerle kurduğu ilişkiler bütünüyle ve gerçekleştirdiği karşıtlıklarla tanımlanır. Her sesbirim de belirgin özelliklerin yani kendisini diğer sesbirimlerden ayırmaya yarayan özelliklerin toplamıyla tanımlanır. (Riegel, Pellat, Rioul 2011: 85; Aktaran: Korkut ve Ayırır 2016: 43) Sesbirimin kesin bir değeri yoktur, değerini diğer sesbirimleriyle karşıtlık ilişkisinden aldığı için göreceli, karşıtsal veya ayırıcı bir değere sahiptir. Böylece bütün sesbirimler birbirlerine karşıtlığı çerçevesinde dilsel iletim için gerekli olan bir dizge oluşturur. (Monigüe ve Pierre Leon'a, 2004: 51; Aktaran: Korkut ve Ayırır 2016: 44). Kitaplarda karşıtlık ilişkisine sahip sözcük çiftlerinden yola çıkılarak sesbirimler kavratılabilir: kan-can, kıl-kil, şan-san, kur-kür...

Açık (2008: 7), Bölükbaş (2011: 1365), Kara (2010: 682), Yağcı (2017: 192), Biçer, Çoban ve Bakır (2014: 130), Er, Biçer ve Bozkırlı (2012: 63), Okatan (2012: 84), Şengül (2014: 327) gibi araştırmacılar yaptıkları incelemelerde yabancı öğrencilerin zorlandıkları ve karıştırdıkları sesleri sıralamaktadırlar. Ünlüler bakımından oldukça zengin olan Türkçedeki ünlüler, Türkçeyi öğrenen yabancılar tarafından, sadece başlangıç düzeyinde değil hemen hemen her düzeyde karıştırılmaktadır. Özellikle Arap öğrenciler, 'a' sesini 'e' sesi ile 'o' sesini 'ö' sesi ile 'u' sesini 'ü' sesi ile, 'ı' sesini 'i' sesi ile İngilizcenin etkisiyle de 'e' sesini 'i' sesi ile karıştırmaktadırlar. Kiril alfabesinde "ı/i", "o/ö", "u/ü" ünlüsünün tek bir işaretle gösterilmesi de seslerin birbirine karıştırılmasına sebep olmaktadır.

Her dilin sesleri arasında ayrılıklar olması dilin özelliklerinden biridir. Seslerdeki farklılıklar ise hava, damak, diş, ses telleri yani insan vücudundaki organlara bağlı olarak farklılıklar gösterebilir (Vardar, 1998b: 178). Seslerin çıkarılışı sırasında soluğun, ses aygıtının herhangi bir yerinde bir engelle karşılaşp karşılaşmamasına göre bütün dillerdeki sesler önce ünlüler ve ünsüzler olmak üzere ikiye ayrılır. Daha sonra konuşma organlarının pozisyonlarına bağlı olarak dar, geniş, düz, yuvarlak, akıcı, patlamalı vb. sınıflandırmalar yapılır. (Demir-Yılmaz 2011) Dünya dillerinde, insan konuşma aygıtının çıkarabildiği bütün ünlülerin toplam sayısı 13 olup başka başka dil aile ve gruplarında bu sayı değişir. Örneğin Arapçada 3 temel ünlü varken, İtalyancada 5 harfle gösterilen 7 ünlü, Rusçada 6 ünlü bulunmaktadır (Aksan, 2005: 68). Karıştırılan bu sesler görevsel sesbilimde şu şekilde betimlenmektedir:

- ı-i:** *art-ön, dar-dar, düz-düz,*
a-e: *art-ön, geniş-geniş, düz-düz*
e-i: *ön-ön, geniş-dar, düz-düz* (Bu sesi karıştıranlar özellikle İngilizce bilen öğrencilerdir.)
o-u: *art-art, geniş-dar, yuvarlak-yuvarlak*
u-ü: *art-ön, dar-dar, yuvarlak-yuvarlak*
ö-ü: *ön-ön, geniş-dar, yuvarlak-yuvarlak*
o-ö: *art-ön, geniş-geniş, yuvarlak-yuvarlak*

Yabancıların karıştırdıkları sesler incelendiğinde en az bir niteliği diğer seslerden karışıklık ilişkisi kurarak ayrılan ve anlam farkı yaratan sesbirimlerin birbiriyle karıştırıldığı görülmektedir.

Akciğerlerden gelen havanın çıkışı sırasında telaffuz organlarında tıkanma, daralma, sürtünme gibi çeşitli engellerle karşılaşması sonucu oluşan seslere ünsüz denir. (Demir-Yılmaz 2011: 25) Ünsüzler oluşum noktalarına, dilin ön veya arkada olmasına (ön damak ve art damak ünsüzleri, gırtlak ünsüzleri), ses tellerinin titreşip titreşmemesine (Ötümlü-Ötümsüz Ünsüzler), süreklilik-süreksizlik özelliklerine, ağızda veya genizde oluşmalarına göre sınıflandırılırlar. “ğ, ş, ç” ünsüzleri Türkçeye özgüdür ve bu sesler benzer seslerle karıştırılmaktadır. Yabancı öğrenciler Türkçe öğrenirken en çok şu sesleri karıştırmaktadır: c, ğ, h, y ş, ç, l (Şengül 2014: 335).

- b-p:** çift dudak-çift dudak, *ötümlü-ötümsüz, süreksiz-süreksiz, patlayıcı-patlayıcı*
c-ç: dış damak-dış damak, *ötümlü-ötümsüz, süreksiz-süreksiz, patlayıcı-patlayıcı*
t-d: dış-dış, *ötümlü-ötümsüz, süreksiz-süreksiz, patlayıcı-patlayıcı*
k-g: art damak-art damak, *ötümsüz-ötümlü, süreksiz-süreksiz, patlayıcı-patlayıcı*
z-s: dış-dış, *ötümlü-ötümsüz, sürekli-sürekli, sızıcı-sızıcı*
ş-j: dış damak-dış damak, *ötümlü-ötümsüz, sürekli-sürekli, sızıcı-sızıcı*
m-n: *çift dudak-dış, ötümlü-ötümlü, sürekli-sürekli, akıcı-akıcı*

Beyin, birçok özelliği ile benzer olan sesleri ayırt etmekte zorlanmaktadır.

4.2. Ses Bilgisi Konularının Verilme Sırası

Dil bilgisi konularının kitaplardaki dağılımı incelendiğinde *Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe* hariç, ses ve şekil bilgisinin A1 düzeyinden itibaren karışık bir sırada verildiği tespit edilmiştir. Ünlü, ünsüz uyumları, ünlü düşmesi, daralma gibi sesbilgisine ait konular şekil bilgisinden hareketle verilmiştir. Konuların sırası Tablo 1’de yer almaktadır:

Tablo 1. Ses bilgisine ait konular

<i>Yedi İklim</i>	<i>Yeni Hitit</i>	<i>İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı</i>	<i>Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe (Dil Bilgisi)</i>
• bu, şu, o burası, şurası orası	• Koşaç Tümcüsü -(y)Im, -sIn, -, -(y)Iz, -sInIz, -lEr	1. Türk Alfabeti	I. Ses Bilgisi
• mI? /değil	• Sıralama -(I)ncI	2. Çoğul Eki	1.1. Alfabe
• var/ yok	• Varoluş Tümcüsü	3. Soru Eki	1.2. Ünlüler
• Bulunma Hâli Eki	var/yok		1.3. Ünsüzler
• Sayılar			1.4. Hece
• Çokluk			1.5. Ünlü Uyumu
			1.6. Ünsüz Uyumu
			1.7. Ünsüz Yumuşaması
• Ayrılma Hâli Eki	• Şimdiki Zaman -(I)yor	1. Bulunma (ünsüz	II. Şekil Bilgisi
• Belirtme Hâli Eki	• Durum, Yönelme,	benzeşmesi ve büyük ünlü	II.1. İsim
• Bulunma Hâli Eki	Kalma, Çıkma -E, -DE, -	uyumu)	II.1.1 İsimlerde

• Yönelme Hâli Eki	DEn	2. Sıra Sayılar	Teklik/Çokluk
• -DAn önce, -DAn sonra	• Ulaçlar –DİktEn sonra – mEdEn önce	3. İsim Cümleleri	II.1.2 İyelik
• Emir	• İlgeçler –(y)E kadar, -		II.1.3. İyelik ve Ünlü Düşmesi
• Şahıs Zamirleri	DEn önce, -DEn sonra		II.1.4. Ek Fiil Geniş/Şimdiki Zaman
• Şimdiki Zaman			II.1.5 Var/Yok cümlesi
			II.2 Fiil Çekimi
			II.2.1 Şimdiki Zaman
			II.2.2 Görülen Geçmiş Zaman
• Belirli Geçmiş Zaman	• İyelik –(I)m, -(I)n, (s)I, -(I)mIz, -(I)nIz, -IErI	1. Şimdiki Zaman %	
• Zaman Zarfları	• Ad Tamlaması, Belirtili, Belirtisiz Ad Tamlaması	Yönelme Durumu -(y)A	
• ile –yIA	• Zincirleme Ad Tamlaması	2. Uzaklaşma Durumu (-DAn)	
• -DAn önce, -DAn sonra	• Geçmiş Zaman –DI	3. -mAk istemek	
	• Koşaç Tümcəsi hikâye kipi –(y)DI < i-di		
• İyelik ekleri	• Şimdiki Zaman hikâye kipi –(I)yordu	1. İyelik Ekleri	
• -DAn.. –A kadar	• Ulaçlar, (y)ken < i-ken	2. Ülke-milliyet-dil adları	
• Gelecek Zaman	• Bağlaçlar/ilgeçler –(y)IE, ile	3. Kendi, hep	
	• Emir Kipi	4. Belirtme Durumu	
• İsim Tamlamaları	• İstek Kipi		
	• Sıfatlaştırma –II, -sIz	1. Saatler	
	• Karşılaştırma –DEn dah	2. -DAn -(y)A kadar	
	• Üstünlük	3. -DAn önce / sonra	
		4. -mAdAn önce / -DİktAn sonra	
		5.-DAn beri, -Dİr	
• -ki/-DAki	• Durum Belirtme –(y)I	1. İsim Tamlamaları	
• -(I)ncI	• Şimdiki Zaman –mEktE	2. Belirtme Durumu -(y)I	
	• İlgi Eki –ki	3. -ki eki	
	• Bağlaçlar dA	4. Karşılaştırma (daha, en)	
• -A göre, bene	• Gelecek Zaman – (y)EcEk		
• -DEn daha +sıfat: karşılaştırma	• Koşaç Tümcəsi Gelecek Zaman olacak		
• en+sıfat: üstünlük	• İlgeçler gibi kadar		
• -DEn beri/Dİr	• Gelecek Zaman Hikâye Kipi –(y)EcEktI		
	• Eşitlik –CE		
	• Görelilik –E göre		
• Genel Tekrar			

Her dilin sesleri ve bu seslerin yatay ekseninde dizilişi farklıdır ve kendine özgüdür. Eklemeli bir yapıya sahip olan Türkçenin anlamlı göstergelerini şekillendiren morfolojik ve leksikal dizim, ses dizimi temelinde şekillenir. Hiyerarşik bir yapı gösteren dil öğretiminde sesbilgisi ilk öğretilen konulardandır. Türkiye Türkçesinde sesbirim ancak köklerde vardır. Kökler dışında sesbirimin yerini biçimsel sesbirim almaktadır. (Demircan 1978: 55). Anlam ayırt edici özelliği bulunmayan ancak tamamlayıcı dağılımda yer alan sesbirimlerin üyeleri altsesbirim olarak adlandırılmaktadır. (Eker 2007: 25) Türkçede bir sesbirimin birkaç altsesbirimi olabilmektedir. Bunun için Türkçenin seslerinin doğru kavranması biçimbilgisi açısından da büyük önem arz etmektedir. Altsesbirimleri oldukça

geniş sayıda olan Türkçede bu birimlerin doğru yazımı ve telaffuzu sesbirimlerin doğru algılanmasına bağlıdır. Belli bir sesbirim belli çevresel gerekçelere bağlıdır, yani önce ve sonra gelen sesler, sesbirimin sesletim özelliklerini belirler. (Demircan, 1978: 93) Bulunma hâli eki –DA'nın dört altsesbirimi vardır. Kelime kökü doğru yazılmadığı takdirde bu altsesbirimlerin kelimeye doğru eklenmesi beklenemez. Türkçenin ses açısından en önde gelen özelliği ünlülerle ilgilidir. Ünlüsü bol bir dil olan Türkçe, dilbilimde türlü açılardan önemli bir özellik göstermekte, ünlü benzeşmeleri (ünlü uyumları) adını alan ses eğilimleriyle kendine özgü birçok ses ve biçim olaylarına neden olmaktadır (Aksan, 1978: 11). Bu olaylar da kelimeye eklenecek altsesbirimi belirlemektedir. Türkçedeki ünlü benzeşmeleri Türkçe sözcüklere olduğu kadar, dile girmiş yabancı öğelere de egemendir. Türkiye Türkçesindeki başlıca değişmeler, ünlü ve ünsüz benzeşmeleri doğrultusunda olmuş, kimi yabancı sözcükler de aynı eğilim nedeniyle dilin ses düzenine uydurulmuştur. (Aksan, 1978: 12) Başlangıç düzeyinden itibaren öğrencilerin cümle kurması için eklerin öğretimi yapılır. Bir ekin hangi altbiriminin kelimeye ekleneceği, kelimedeki ünlü ve ünsüzlerin özelliklerine bağlı olarak değişmektedir. Bu bakımdan seslerin hangi özelliklere sahip olduğunun öğretilmesi gerekmektedir. Örneğin ilgi hâli ekinde kelimedeki ünlülerin ön(ince)/art(kalın), düz/yuvarlak, dar/geniş olup olmadığının, aynı şekilde kelimenin sonunun hangi sesle bittiğinin bilinmesi önemlidir. Türkçede hem ünlü seslerde hem de ünsüzlerde uyum vardır.

4.3. Kitaplardaki Etkinliklerin Nitelikleri

Her yabancı dil öğrencisi farklı dilsel ve kültürel geçmişten geldiği için eşsiz bir düşünce sistemine sahiptir, bu öğrencilerin her biri kendilerine sunulan bilgileri farklı şekilde algılamaktadır. (Yılmaz, 2006) Yabancılara Türkçe öğretmek üzere hazırlanan kitaplardaki etkinlikler incelendiğinde *İstanbul Yabancılar İçin Türkçe Ders Kitabı*'nda dil bilgisi bölümünde harflerle ilgili tek bir etkinliğin yer aldığı görülmektedir. Alfabetik sıraya göre verilen harflerin bazıları eksik yazılmıştır ve öğrencilerden bu eksik harfleri tamamlamaları istenmiştir. Yazma becerisinde alfabe harflere örnek verilmiş ve öğrenciden verilen seslerle başlayan yeni kelimeler yazmaları istenmiştir. İkinci uygulamada kelimelerdeki harfler karıştırılmış ve ipucu olarak verilen resimlerine bakarak harfleri doğru sıraya koymaları istenmiştir. Ayrıca konuşma bölümünde öğrencilerden isimlerindeki harfleri söylemeleri istenmiştir. Dinleme bölümünde de alfabetik sıraya göre sadece baş harfleri verilen kelimeleri dinleyip yazmaları istenmiştir. Ankara Üniversitesi TÖMER tarafından hazırlanan *Yeni Hitit* kitabında ilk üniteye başlamadan önce alfabe ve sayılar verilmiştir. Hazırlanan etkinlikler harfleri tekrar etme, sesleri yazma, duyulan sesleri işaretleme ve kelimeleri alfabetik sıraya koyma şeklindedir. *Yedi İklim* Türkçe setinde alfabe ile ilgili tek bir uygulama vardır. İlk ünitenin dinleme bölümünde, alfabetik sırayla her harf için üç kelime verilmiş ve öğrencilerden dinlediklerini tekrar etmeleri istenmiştir. Gazi Üniversitesi *Yabancılar İçin Türkçe* setinin bir parçası olan dil bilgisi kitabında da alfabetik sıraya göre verilen eksik harfleri tamamlamaya yönelik iki etkinlik bulunmaktadır. Kelimede boş bırakılan ünlüleri tamamlama, ünlüleri ayrı bir sütunda ünsüzleri ayrı bir sütunda yer alan harflerin doğru dizimini yaparak anlamlı kelimeler yazma, kelimelerdeki ünsüzlerin ve ünlülerin yazma uygulamaları yer almaktadır. Kitaplarda yer alan alfabe ile ilgili alıştırmaları şu şekildedir.

- Verilen harflerle yeni kelimeler yazma (İYT)
- Harfleri tekrar etme (YH)
- Alfabede eksik bırakılan harfleri tamamlama (İYT, GYT)
- Dinledikleri kelimeleri yazma (İYT)

- İsimlerindeki harfleri söyleme (İYT)
- Resimleri ile birlikte verilen harfleri sıraya koyma (YH)
- Karıştırılan sesbirimlerin yer aldığı kelime çiftlerinden dinledikleri sözcükleri işaretleme (YH)
- Verilen kelimelerdeki harfleri ünlü, ünsüz olarak ayırma (GYT)
- Ayır ayrı sütunlarda verilen ünlü ve ünsüzleri birleştirerek anlamlı sözcükler yazma (GYT)
- Alfabetik sıraya göre verilmiş kelimeleri dinleyip tekrar etme (Yİ)

Sesbirimleri ayırt etmeye yönelik tek uygulamanın *Yeni Hitit*'te olduğu tespit edilmiştir. Bu setlerde sesle ilgili uygulamaların becerilere göre dağılımı Tablo 2'de yer almaktadır. İstanbul Üniversitesi TÖMER hemen hemen her beceride alfabe üzerinde dururken *Yedi İklim*'in alfabeye sadece dinleme bölümünde yer verdiği görülmüştür. *Yeni Hitit*, ses konusunu hiçbir beceriye dâhil etmeden ele alırken Gazi Üniversitesi TÖMER ders kitabında yazma ve dinleme becerisinde iki uygulama verilmiş, konu ayrıntılı şekilde dil bilgisi bölümünde ele alınmıştır.

Tablo 2. Sesle ilgili uygulamaların becerilere göre dağılımı

İYT		YH			Yİ				GYT			
DB	Yaz	Din	K.	Alfabe	DB	Yaz.	Din.	Kon.	DB	Yaz.	Din.	Kon.
1	2	1	1	5			1		7	1	1	

Kitaplarda yer alan etkinlikler, öğrencilerde ses farkındalığı oluşturmaktan ziyade harflerin öğretimi şeklindedir ve bu uygulamalar yeterli sayıda değildir. Serap Gül, Türkçe sesletimin daha kolay öğretilmesinden dolayı Türkçe ders kitaplarında daha az sayıda sesletim alıştırmalarına yer verildiğini söylemektedir. (Korkut ve Ayırır 2016: 54). Sesler özellikle öğrencilerin dinleme becerilerini geliştirmede önemli bir yere sahiptir. Ders kitaplarında özellikle dinleme bölümünde yer alacak etkinlikler öğrencilerin duyduğu sesi ayırt edebilmesi, Türkçedeki sesbirimleri fark edebilmesi açısından önemlidir. Ders kitaplarının bu açıdan oldukça yetersiz olduğu tespit edilmiştir.

5. Sonuç

Başkan (2006: 96), yabancı bir dilin sesleme düzeni öğretildikten sonra kolayca unutulabileceğini veya ufak bir yorgunluk sonunda hemen ana dilin düzenine dönüşebileceğini ifade etmektedir. Genel bir yabancı dil öğretim programında bir ses bilgisi dersinin bulunmasını gerekli saymaktadır. Beyin merkezi, sinirsel aktiviteleri beynin farklı öğrenme bölgelerine iletmektedir. Yabancı dilde ses bilgisini kelimelerin anlamları ve anlamlı kullanımları ile paralellik kurarak öğretmek çok daha etkili bir öğretim şeklidir. (Yılmaz: 2006) Yapılan etkinliklerden sonra öğrenme işinin hemen gerçekleşmesi beklenemez. Dil öğretimi aşamalı bir sıra takip eder, ses ilk ayağıdır. Türkçenin morfolojisi ve sentaksı ses temelinde şekillenir. Ses yapısını doğru kavrayamayan öğrenci gerek kelimelerin çekiminde gerekse de yeni kelimelerin yapımında hem konuşurken hem de yazarken hata yapar. Türkçenin ses bilgisi, ünlü-ünsüz uyumları, benzeşme, daralma vb. her düzeyde karşımıza çıkar, sesbirimlerin doğru öğrenilememesi, altsesbirimlerle karşılaşan öğrencilerin özellikle konuşma ve yazma becerilerinde de zorluk yaşamalarına sebep olur. Ses bilgisine ait konular -ünlü uyumları, benzeşme, yumuşama, daralma- öğrencilerin sesbirimlerin farkında olmasını gerektirir. Altsesbirimleri kimi zaman iki, kimi zaman dört kimi zaman da sekiz olabilen eklerin anlamlı birimlere eklenmesi, Türkçenin ses yapısının ve ses dizgesinin doğru şekilde kavranmasına bağlıdır. Ses bilgisine ait konuların öğretimi -ünlü uyumları, benzeşme, yumuşama, daralma vb-, öğrenme işini kolaylaştırmak amacıyla A1 kurunda özellikle isim çekim eklerinin öğretimi sırasında yapılmaktadır. Ses bilgisi

konusunun arka arkaya verilmesi mi yoksa A1'in tamamına dağıtılması mı gerekir? İncelenen kitaplarda ses konusunu arka arkaya ele alan tek kitap Gazi Üniversitesi Yabancılar İçin Türkçe Dil Bilgisi kitabıdır. Diğer ders kitapları ses bilgisi konularını A1'in geneline dağıtmıştır. Her setin müstakil dil bilgisi kitabı yoktur, ses bilgisi konularının arka arkaya verilmesi dil bilgisinin dil öğretiminde ön plana çıkmasına sebep olur. İletişimin dil öğretiminde esas amaç olması, dil bilgisinin bir araç olarak kullanılmasını ve öğrencilerin dinleme, anlama, konuşma ve yazma becerilerini eşit düzeyde kazanmalarını gerektirir. Türkiye'de Türkçe öğrenmek üzere dil öğrenim merkezlerine devam eden öğrenciler yoğun bir programla haftada 30 saat Türkçe dersi almaktadır. Bu yoğun programda sesbirimlerle ilgili yeterli sayıda uygulamanın hazırlanması, öğretmenlerin görevsel sesbilimle ilgili bilgi sahibi olmaları ve sesleri öğrencilere kavratırken bu bilgilerini kullanmaları, Türkçenin öğretimini olumlu yönde etkileyecek, öğrencilerin sesten dolayı yaptıkları hataların azalmasını sağlayacaktır.

İncelenen ders kitaplarında karıştırılan seslerle ilgili bir uygulamaya rastlanmamıştır. Bu seslerin karıştırılmasındaki temel sebep, öğrencilerin bazı Türkçe seslerle -ç, ğ, ı, ö, ş, ü- daha önce karşılaşmamaları ve bu sesleri kendi dillerinde benzer olan seslerle eşleştirmeleridir. Öğrencilerin ilk defa karşılaştığı ve kendi dillerinde bulunmayan sesleri ayırt edebilmeleri ve Türkçenin ses özelliklerini kavramaları alfabe öğretiminden öteye geçen bir yönteme ihtiyaç duyar. Kitaplarda alfabe ile ilgili hazırlanan etkinlikler çoğunlukla bir görsel ve görsele bağlı kelimedeki eksik bırakılan harflerin tamamlanması şeklindedir. Hem işitsel hem de görsel yönü bulunan seslerin kavratılmasında özellikle işitsel özellikler ön plana çıkmaktadır. İncelenen ders kitaplarında alfabe konusu özellikle dil bilgisi bölümünde yer almış, dinleme becerisi içerisinde üç sette bir etkinlikle yetinilmiştir. Öğrencilere sesler kavratılırken özellikle dinleme kayıtlarının kullanılması daha etkili olacaktır.

Türkçedeki sesler öğretilirken söyleyiş sesbilimden faydalanılmalıdır. Yani seslerin nasıl ve nerede çıkarıldığı uygulamalı olarak gösterilmelidir. Ancak Türkçeye has sesler çıkarılırken öğrenci sesi çıkarma hususunda zorlanmamalıdır. Dil öğretiminde başlangıç düzeyinde telaffuza yönelik etkinliklerin yapılmasını önermeyen, sessizliğin daha yararlı olduğunu savunan araştırmacıların (Krashen ve Terrel 1983) aksine, -Türkiye'deki dil merkezlerinde haftada otuz saat Türkçe dersi alan yabancı öğrencilere ses öğretimi söyleyiş sesbiliminden yararlanılarak verildiği takdirde- öğrenciler başlangıç düzeyinden itibaren sesleri telaffuz etme hususunda teşvik edilebilir.

Kendi ana dillerinde belirli bir eğitimden geçerek Türkiye'ye çoğunlukla akademik amaçlarla gelen yetişkin öğrenciler, dili öğrenme konusunda belli bir bilinç düzeyine sahiptir. Bu öğrencilere Türkçenin ses yapısı doğru şekilde kavratıldığı takdirde öğrenciler, hem seslerin birbirinden farklı olduğunu ve anlam ayırıcı özellikleri bulunduğunu hem de ünlü sisteminin Türkçede ne kadar önemli olduğunu fark edeceklerdir. Böylece hemen hemen her düzeyde yazılan yanlış sesler ve sözcüklere getirilen yanlış altbiçimbirimlerin sayısı azalacaktır. Seslerin öğretimi, öğrencilerin hedef dilde doğru bir şekilde ilerlemelerini sağlamak için oldukça önemlidir.

Kaynakça

Aksan, D. (2005), *Türkiye Türkçesinin Dünü Bugünü Yarını*, Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (Başkan), Atabay, N., Özel, S., Çam, A. Ve Pirali, N. (1978), *Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Açık, F. (2008). Türkiye’de Yabancılara Türkçe Öğretilirken Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri. *Uluslararası Türkçe Eğitimi ve Öğretimi Sempozyumu Bildirisi* (Doğu Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türkçe Eğitimi Bölümü).

Başkan, Ö. (2006). *Yabancı Dil Öğretimi İlkeler ve Çözümler*, Multilingual.

Biçer, N., Çoban, İ. ve Bakır, S. (2014), Türkçe Öğrenen Yabancı Öğrencilerin Karşılaştığı Sorunlar: Atatürk Üniversitesi Örneği, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* (The Journal of International Social Research) Cilt: 7 Sayı: 29.

Bölükbaş, F. (2011). Arap Öğrencilerin Türkçe Yazılı Anlatım Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Turkish Studies*, 6(3), 1357-1367.

Çernıgovskaya, T.V., Kozan, O. ve Öksüz, G. (2010). Beyin ve Dil: Araştırmaların 150 Yılı *Dil Dergisi*, sayı: 147, Ocak-Şubat-Mart.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2011), *Türkçenin Ses Bilgisi*, Nurettin Demir Ses Bilgisi), Anadolu Üniversitesi, Eskişehir.

Demircan, Ö. (1978), *Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni Türkiye Türkçesinde Sesler*, Türk Dil Kurumu Yayınları.

Demirci, K. (2011). Fonem Teorisinin Önemi Hakkında. *Turkish Studies - International Periodical For The Languages*, Volume 6/2 Spring, p. 359-366

Eker, S. (2007). Türkçenin Sesbirimleri ve Belirgin Altsesbirimleri. *İlmi Araştırmalar*, Sayı 24, 23-42

Er, O., Biçer, N. ve Bozkırlı, K. Ç. (2012). Yabancılara Türkçe Öğretiminde Karşılaşılan Sorunların İlgili Alan Yazını Işığında Değerlendirilmesi. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim (TEKE) Dergisi*, 1(2), 51-69.

Ergenç, İ. (1989), *Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi*, Ankara.

Gemalmaz, E. (1980), *Türkçenin Fonemler Düzeni ve Bu Fonemler Düzeninin İşleyişi*, Atatürk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Yayını.

Güneş, F. (2013), *Türkçe Öğretimi Yaklaşımlar ve Modeller*, Pegem Akademi.

İşcan, A. (2007). İşlevsel Dil Bilgisinin Türkçe Öğretimindeki Yeri. Atatürk Üniversitesi, *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sayı:1,s:253-258.

Kara, M. (2010). Gazi Üniversitesi Tömer Öğrencilerinin Türkçe Öğrenirken Karşılaştıkları Sorunlar ve Bunların Çözümüne Yönelik Öneriler. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8(3), 661-696.

Karababa, Z. C. (2009). Yabancı Dil Olarak Türkçenin Öğretimi ve Karşılaşılan Sorunlar. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 42(2), 265-277.

Kerimoğlu, C.(2016). *Kuram ve Uygulamalarla Dilbilim Göstergibilim ve Türkoloji*, Genel Dilbilime Giriş, Pegem Akademi.

Korkut, E., Ayırır. İ. (2016) *Dil Bilimleri ve Dil Öğretimi*, Seçkin Yay.

Ögeyik, M. C. (2008-2). Türkçe’de Sesbilim Betimlemesi Ve Dil Öğretiminde Kullanımı İçin Bir Örnek Çalışma: Jaklin Kornfilt. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 10, 39-57.

Okatan, H. İ. (2012). Polis Akademisi Güvenlik Bilimleri Fakültesinde Okuyan Yabancı Uyruklu

Öğrencilerin Türkçe Öğrenme Sorunları. Polis Bilimleri Dergisi, 14(4) 79-112.

Pınar, Y. , Pınar, N. K. ve Çetintaş, B. (2015). Dilbilim, Sinirdilbilim ve Beyin Araştırmaları Bulguları Işığında Çocuklarda İlk Ve İkinci Dil Gelişimi ve İkidillilik. *İdil Dergisi*, Cilt 4, Sayı 18, Volume 4, Issue 18.

Selen, N. (1979). *Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi*. Türk Dil Kurumu Yayınları.

Şengül, K. (2014). Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Alfabe Sorunu. *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi* Sayı: 3/1 s. 325-339, TÜRKİYE.

Topbaş, S. (1996). Ses Bilgisi Açısından Dil Edinim Süreci, Dilbilim Araştırmaları.

Topbaş, S.. (1992). Konuşma Sorunlarında Sesbilgisel Yaklaşım. *Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1-2), 131-139.

Tunçel, H. (2014). Yabancılar Türkçe Öğretimine Yöntembilimsel Açıdan Yeni Bir Bakış Doğal

Yaklaşım ve Yabancı Dil Olarak Türkçe Öğretimine Yönelik Uyarlamalar. *International Journal of Language Academy*, Volume 2/2 Summer p. 127/143).

Vardar, B. (1998 a.). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: AB C Yay.

Vardar, B. (1998 b.) *Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri*, İstanbul: Multilingual Yay.

Vardar, B. (çev.) (1998 c.) *İşlevsel Genel Dilbilim*, İstanbul: Multilingual Yay.

Yağcı, G. (2017), Türkçenin Yabancı Dil Olarak Öğretiminde Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri Belarus Örneği, *Bellekten* 65-1.

Yılmaz, C. (2006). Beyin Odaklı Öğrenim ve Yabancı Dil Eğitimindeki Önemi, *Dil Dergisi*, sayı 131, s. 7-14.